

İngilis və Azərbaycan dillərində qovşaq fonem məsələsinə dair

Açar sözlər: *qovşaq fonem, bitişdirici [r], cinas sözlər*

Dildə ünsiyyət insanlar arasında əsasən şifahi formada yerinə yetirilir. Səsli dilə dilin yaranması və inkişafı kimi yanaşmaq olar. Dillər müxtəlif olduğu kimi, onların tələffüz xüsusiyyətləri, qrafik sistemi də müxtəlif olur.

Ayrı-ayrı sözlərin tələffüzündən fərqli olaraq, rabitəli nitqdə sözlər fasilə qarşısında müxtəlif mövqələrdə fonetik hadisələrin təsirindən müəyyən dəyişmələrə məruz qalır. Bunun üçün rabitəli nitqdə söz qovşağında fonemləri biri-digəri ilə birləşdirərək müxtəlif fonetik vasitələrdən istifadə olunur. Məsələn: /Her eyes [hɜ:r 'aɪz], her rise [hɜ: 'raɪz]/. Burada, qrafik formada birinci sözün sonunda “r” gəlir və sait qarşısında [r] səsi ilə tələffüzdə müşayiət olunur. Digər sözdə /hɜ:r 'aɪz/ /r/ samit səmindən sonra sait səslə başlayan söz gəldiyinə görə bitişdirici /r/ samit səslə ehtiyac duyulur. Burada qovşaq fonem /r/ samit səsi “her” və “eye” sözlərinin tələffüzündə baş verir.

Digər birləşdirici vasitə iki sözün qovşağındakı fonemin birinci, yaxud ikinci hecaya aid olmasından irəli gələn qovşaq fonemidir. Burada iki sözün qovşağında gələn fonemin digər bir hecaya keçməsilə yeni məna fərqi yaranır.

Bütün dillərdə olduğu kimi, müqayisə olunan dillərdə də hecalar söz tərkibinin ritmik bölgüsü kimi qeyd olunur. Azərbaycan dilində isə bu qarşılıqlı cinalarda müşahidə edə bilərik. Yəni ki, sözlərin kiçik məna hissələrinə ayrılmaqla xüsusi məna ifadə kəsb etməsi yeni mənaların yaranmasına gətirib çıxardır. Məsələn:

/Geyibdi qəddini **yar alacanı**,
At müjgan oxunu **yarala canı**.
İstər Ələsgərdən **yar ala canı**,
Tökəndə zülflərin, a yana, yana.//